

FERTŐ IMRE

A hozzáadott érték helye a fejlesztéspolitikai indikátorok között

A tanulmány a hazai fejlesztéspolitikai diskurzus egyik központi kategóriájának, a hozzáadott érték fogalmának értelmezési és alkalmazási lehetőségeit vizsgálja. Fő állítása, hogy a hozzáadott érték sem kizárólagos fejlesztéspolitikai orientációs elvként, sem pedig elvetendő mutatóként nem kezelhető. A nemzetközi szakirodalomra támaszkodva amellet érvel, hogy a globális értékláncok szerkezeti sajátosságai és a bruttó kereskedelmi statisztikák torzításai miatt a hazai hozzáadott érték a belföldi jövedelmképződés megragadásának továbbra is releváns indikátora. A tanulmány áttekinti a fogalommal kapcsolatos hazai kritikákat, különös tekintettel a mérési nehézségekre, a fogalmi bizonytalanságokra és a politikai-retorikai túlterheltségre, és arra a következtetésre jut, hogy e problémák nem a mutató mellőzését, hanem értelmezési kereteinek pontosabb meghatározását teszik szükségessé. A cikk ennek alapján egy többdimenziós fejlesztéspolitikai indikátorkosár alkalmazása mellett érvel, amelyben a hazai hozzáadott érték kitüntetett, de nem kizárólagos szerepet kap a termelékenység, a hazai beágyazottság, valamint a fejlődési potenciálok és korlátok együttes értékelésében. *Journal of Economic Literature* (JEL) kódok: F14, F23, O14, O25.*

Kulcsszavak: hozzáadott érték, hazai hozzáadott érték, globális értékláncok, fejlesztéspolitika, iparpolitika.

The place of value added among development policy indicators

IMRE FERTŐ

This paper investigates the conceptual meaning and development policy relevance of value added in the Hungarian policy debate. It argues that value added should neither be elevated to the status of a single overarching principle of development policy nor dismissed as an analytically inadequate indicator. Building on the international literature, the paper demonstrates that, in the context of global value chains and the well-known limitations of gross trade statistics, domestic value added remains an

* A cikk a Vita rovatban jelenik meg, és nem esett át a szokásos lektorálási folyamaton.

important proxy for domestic income generation. The analysis reconstructs the principal lines of criticism in the Hungarian debate, focusing in particular on measurement problems, conceptual imprecision, and the political and rhetorical overextension of the term. It contends that these shortcomings do not invalidate the indicator as such, but rather underscore the need for a more rigorous interpretive framework. The paper therefore advocates a multidimensional development policy indicator set in which domestic value added retains a central, yet non-exclusive, role alongside productivity, domestic embeddedness, and the assessment of longer-term developmental capacities and constraints.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: F14, F23, O14, O25.

Keywords: value added, domestic value added, global value chains, development policy, industrial policy.

Bevezetés

A hozzáadott érték körüli hazai vita túlmutat egyetlen gazdaságpolitikai jelszó helyes vagy helytelen használatán. A kérdés tétje valójában az, hogy mit várhatunk el egy olyan fogalomtól, amely egyszerre működik statisztikai kategóriaként, fejlesztéspolitikai hivatkozási pontként és politikai-retorikai formulaként. A félreértések jelentős része abból fakad, hogy e különböző szerepek újra meg újra összezsúsznak.

Mihályi Péter a *Miért nem lehet a hozzáadott érték a fejlesztéspolitika iránytűje?* című tanulmányában azt az elterjedt nézetet bírálja, amely a nagyobb hozzáadott értéket mintegy magától értetődő fejlesztéspolitikai célként kezeli (Mihályi, 2026). Bod Péter Ákos válasza arra emlékeztet, hogy a hozzáadott érték makrogazdasági értelemben nem mellékes kategória, hanem a GDP termelési oldalához tartozó alapfogalom, miközben a tényleges fejlesztéspolitika mindenütt több cél és több szempont között mérlegel (Bod, 2026). Török Ádám pedig azt hangsúlyozza, hogy a „hozzáadott érték” a gazdaságpolitikai kommunikációban sokszor inkább retorikai formula, mint világosan definiált és következetesen alkalmazott szakmai mérce (Török, 2026).

A vita ezért nem egyetlen kérdés körül forog. Más kérdés, hogy a hozzáadott érték mit jelent statisztikai-számviteli értelemben; más, hogy milyen korlátok között használható fejlesztéspolitikai indikátorként; és megint más, hogy milyen szerepet tölt be a hazai gazdaságpolitikai nyelvben. A jelen tanulmány kiindulópontja az, hogy e három kérdést nem célszerű összemosni. Ha ezt tesszük, akkor a hozzáadott érték vagy túl sokat fog jelenteni, vagy túl keveset.

A tanulmány központi állítása egyszerű. A hazai hozzáadott érték nem kizárólagos fejlesztéspolitikai vezérelv, de nem is szakmailag érdektelen maradványfogalom. Nem alkalmas arra, hogy önmagában a fejlesztéspolitikai döntések kizárólagos eszköze legyen, de fontos indikátora marad a helyi jövedelemképződésnek és ezáltal a gazdasági szerkezet minőségének. A kérdés tehát nem az, hogy a hozzáadott érték önmagában elegendő-e, hanem az, hogy milyen szerepet kaphat egy többmutatós értékelési keretben.

A továbbiakban először azt vizsgálom meg, milyen értelemben vált a hozzáadott érték a modern nemzetközi irodalomban makrogazdasági és külgazdasági alapfogalommá.

Ezt követően arra térek rá, hogy milyen korlátok között használható fejlesztéspolitikai indikátorként, mely pontokon jogosak a vele szemben felhozott kifogások, és milyen pozitív indikátorkosárban jelölhető ki a helye. A fogalmi tisztázás itt nem kerülő út. Ellenkezőleg: ez annak előfeltétele, hogy a hozzáadott érték körüli vita kimozduljon a közhelyek ismétlése és a közhelyek túlzó tagadása közötti ingamozgásból.

Mit mér a hozzáadott érték, és miért került a nemzetközi irodalom középpontjába?

A vita rendezésének első feltétele annak tisztázása, hogy a hozzáadott érték milyen értelemben tekinthető közgazdasági alapfogalomnak. Itt nem valamiféle filozófiai „valódi értékről” van szó, hanem számviteli-elemzési kategóriáról: a kibocsátás és a közbenső felhasználás különbségéről. Nemzetgazdasági aggregálásban ez vezet el a termelési oldalról számított GDP-hez. Ez a körülmény önmagában még nem fejlesztéspolitikai érv, de fontos kiindulópont: a hozzáadott érték nem ködös publicisztikai formula, hanem a makrogazdasági mérés egyik alapkategóriája. A fejlesztéspolitikai relevanciát ezért nem ebből a státusból kell automatikusan levezetni, hanem külön meg kell alapozni.

Ehhez terminológiai pontosításra is szükség van. A „hozzáadott érték” kifejezést a közgazdasági nyelv több szinten használja: vállalati, ágazati és makrogazdasági értelemben egyaránt. A jelen tanulmányban azonban, amikor fejlesztéspolitikai jelentőségről van szó, a fogalmon elsősorban nem a nyers vállalati könyvelési adatot, hanem a *hazai hozzáadott értéket*, illetve ennek ágazati és makrogazdasági közelítéseit értem. Vagyis azt a helyben keletkező jövedelemtartalmat, amely a termelési folyamat eredményeként a hazai gazdaságban marad. Fejlesztéspolitikai szempontból ugyanis nem az a döntő, hogy mekkora bruttó forgalom halad át egy gazdaságon, hanem az, hogy ebből mennyi új jövedelem, bérképesség, adóalap és beszállítói kapcsolat képződik helyben.

A nemzetközi irodalomban a hozzáadottérték-szemlélet felértékelődése abból a felismerésből fakadt, hogy a globalizált termelési rendszerekben a bruttó mutatók egyre kevésbé jelzik, hol keletkezik ténylegesen új jövedelem. Ugyanaz a termék vagy alkatrész több országon is áthaladhat, több feldolgozási szakaszon mehet keresztül, mielőtt a végső fogyasztóhoz kerül. Ilyen körülmények között a bruttó export vagy a bruttó kibocsátás könnyen túlbecsülheti egyes országok hozzájárulását, miközben másokét elfedi. E problémát Johnson és Noguera (2012) a VAX-ráta (*ratio of value added to gross exports*) segítségével ragadják meg. A VAX-ráta azt mutatja meg, hogy a bruttó export mekkora része tekinthető az adott országban ténylegesen létrehozott hazai hozzáadott értéknek, vagyis mennyi az export valódi belföldi jövedelem-tartalma. Ha ez az arány kicsiny, az arra utal, hogy az export jelentős része importált köztes termékekre vagy a nemzetközi termelési láncokban ismételt elszámolt értékekre épül. Koopman és szerzőtársai (2014) ehhez kapcsolódva kimutatják, hogy a bruttó export hazai és külföldi értékkomponensekre, valamint kettős elszámolásból eredő elemekre bontható. A fő tanulság ezért az, hogy a bruttó teljesítménymutatók

önmagukban nem alkalmasak a helyi jövedelemképződés fejlesztéspolitikai szempontú megragadására.

Ez a belátás áll a TiVA-irodalom mögött is. Az OECD Trade in Value Added programja intézményes formában épít erre az alapgondolatra: a bruttó kereskedelmi adatok helyett, illetve mellett olyan mutatókra van szükség, amelyek jobban megmutatják a hazai értéktartalmat, a külföldi inputtól való függést és a globális értékláncokban elfoglalt tényleges helyet. Az OECD 2025-ös útmutatója már a 2025-ös ICIO-adatbázisra épül, 1995 és 2022 közötti lefedettséggel, és jól mutatja, hogy a hozzáadottérték-szemlélet nem periferikus kutatási irány, hanem a kortárs nemzetközi gazdaságstatisztika egyik központi programja (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2025). A hozzáadott érték tehát nem azért került a középpontba, mert a szakirodalom valamilyen új dogmát keresett, hanem azért, mert a korábbi bruttó mutatók a nemzetközi termelés mai szerkezetében egyre kevésbé bizonyultak elegendőnek.

A globális értékláncok irodalma tovább erősítette ezt a fordulatot. Timmer és szerzőtársai (2014) azt mutatják meg, hogy a nemzetközi termelési láncokban az értéktelentés szerkezete jóval összetettebb annál, mint amit a végtermékexport alapján látni lehet. Baldwin és Lopez-Gonzalez (2015) hasonlóképpen arra hívják fel a figyelmet, hogy a mai kereskedelem jelentős része nem országok közötti késztermékcseré, hanem egymásra épülő részfolyamatok és inputáramlások rendszere. Antràs és Chor (2022) átfogó áttekintése ugyanezt a következtetést viszi tovább: a globális termelés szerkezetének elemzése csak akkor lehet meggyőző, ha a bruttó kereskedelmi adatok mögé nézünk, és az érték-hozzájárulások, a funkciók és a szervezeti pozíciók szerint is vizsgáljuk a folyamatokat. Ebből a nézőpontból a hozzáadott érték nem mellékes mérőszám, hanem a globális termelés értelmezésének egyik alapfogalma.

A Világbank 2020-as World Development Report kötete ezt a szemléletet már közvetlenül a fejlesztéspolitika nyelvére fordítja le. A jelentés egyik fő üzenete az, hogy a globális értékláncokba való belépés önmagában nem garancia a fejlődésre. A döntő kérdés az, hogy az adott ország milyen funkciókat végez a láncban, mekkora hazai értéket képes megtartani, és tud-e nagyobb tudás- és jövedelemtartalmú pozíciók felé elmozdulni (World Bank, 2020). A fejlődési előny tehát nem azonos a pusztán exportjelennel. Sokkal inkább a hazai jövedelemképződés, a tanulási lehetőségek és a feljebb lépési pályák kérdése. Innen nézve a hazai hozzáadott érték azért válik fejlesztéspolitikai szempontból fontossá, mert közelebb visz annak megértéséhez, hogy a nemzetközi integráció előnyeiből mennyi marad ténylegesen helyben.

E ponton válik világossá a makrostatisztikai és a fejlesztéspolitikai szint közötti kapcsolat. Az, hogy a hozzáadott érték aggregált szinten a GDP termelési oldalához vezet, csak kiindulópont. A szakpolitikai relevancia abból fakad, hogy a hazai hozzáadott érték – minden korlátja ellenére – jobban közelíti a helyi jövedelemképződést, mint a bruttó volumenmutatók. A fejlesztéspolitika számára ugyanis nem az a fő kérdés, hogy egy tevékenység mekkora forgalmat generál, hanem az, hogy mekkora jövedelmet keletkeztet a hazai gazdaságban, milyen termelékenységi alapokon és milyen szerkezeti kapcsolódásokkal. A hozzáadott érték természetesen nem ad teljes választ ezekre a kérdésekre. Nem mond eleget az intézményi torzulásokról, a versenyviszonyokról, a környezeti költségekről vagy a társadalmi megtérülés teljes

szerkezetéről. De a bruttó mutatóknál közelebb visz ahhoz, amit a fejlesztéspolitika ténylegesen tudni akar.

A nemzetközi irodalom összességében nem azt sugallja, hogy a hazai hozzáadott érték fejlesztéspolitikai szempontból mellékes vagy félrevezető fogalom volna. Inkább azt mutatja, hogy a bruttó teljesítménymutatók korlátai miatt a helyi jövedelmekképződés egyik fontos közelítése. Ez még nem teszi önmagában elegendő fejlesztéspolitikai irányítóvé, de erősen indokolja, hogy a továbbiakban ne mint lecserélendő fogalmat, hanem mint pontosítandó és megfelelő helyre illesztendő indikátort kezeljük. A következő szakaszban ezért már nem azt kérdezzük, mit mér a hazai hozzáadott érték, hanem azt, milyen szerepet kaphat a fejlesztéspolitikai döntésekben.

A hozzáadott érték helye a fejlesztéspolitikai döntésekben

Az előző szakaszban amellet érveltünk, hogy a hazai hozzáadott érték a bruttó teljesítménymutatóknál közelebb visz a helyi jövedelmekképződés megragadásához. Ebből azonban még nem következik, hogy a fejlesztéspolitika számára közvetlen döntési szabályt adna. Más dolog ugyanis az, hogy egy fogalom statisztikai értelemben mit mér, és megint más az, hogy a gazdaságpolitikai mérlegelésben milyen szerepet kaphat. A kettő között szükségképpen van egy értelmezési szint. A valódi kérdés ezért nem az, hogy a hozzáadott érték fontos-e, hanem az, hogy milyen kérdésekben nyújt eligazítást, és melyekben nem. Fejlesztéspolitikai jelentősége nem pusztán makrogazdasági státusából fakad, hanem abból is, hogy a fejlődés szempontjából lényeges összefüggéseket jobban ragad meg, mint egyszerűbb alternatívái.

Már itt célszerű elhárítani két, egymással ellentétes, de egyaránt félrevezető álláspontot. Az egyik szerint a fejlesztéspolitika akkor kerül szilárd alapra, ha talál egyetlen központi mutatót, amely objektív irányítóként kijelöli a kívánatos szerkezeti elmozdulásokat. A másik szerint, ha nincs ilyen minden helyzetben alkalmazható mutató, akkor az adott indikátornak nincs is komoly szerepe. Mindkét nézet hibás. A modern iparpolitikai irodalom egyik alapfelismerése, hogy a fejlesztéspolitika nem egyetlen változó optimalizálása, hanem bizonytalan információk mellett zajló, többféle társadalmi megtérülést mérlegelő, kísérletező és tanulási folyamat (Juhász et al., 2024). Ebből az következik, hogy a releváns mutatók szerepe nem lehet kizárólagos és mechanikus; funkciójuk inkább összehasonlító és ítéletsegítő.

Ebben a keretben a hazai hozzáadott érték azért foglal el fontos helyet, mert a fejlesztéspolitika egyik alapvető kérdéséhez kapcsolódik: mekkora új jövedelem keletkezik az adott tevékenység révén a hazai gazdaságban? A bruttó export, a termelési volumen vagy a vállalati árbevétel sok esetben látványosabb mutató, de éppen ezért félrevezetőbb is lehet. Egy tevékenység generálhat nagy forgalmat, miközben csekély helyi jövedelmet keletkeztet; lehet exportorientált, miközben erősen importfüggő; és lehet statisztikailag impozáns, miközben gyengén kapcsolódik a hazai gazdaság többi részéhez. A TiVA- és GVC- (globális értéklánc) irodalom egyik központi tanulsága éppen az, hogy a bruttó teljesítmény és a tényleges hazai jövedelmekképződés között jelentős eltérés lehet, ezért fejlesztéspolitikai szempontból nem közömbös, melyiket

tekintjük irányadóbbnak (Johnson & Noguera, 2012; Koopman et al., 2014; Organisation for Economic Co-operation and Development, 2025).

A hazai hozzáadott érték jelentősége tehát nem abban áll, hogy „mindent megmond”, hanem abban, hogy több, egymással összefüggő fejlesztéspolitikai kérdéshez kapcsolódik. Mindenekelőtt a helyi jövedelemképződéshez: mennyi új jövedelem marad helyben? Ezenkívül a termelékenységhez: milyen erőforrás-felhasználás mellett jön létre ez a jövedelem? Kapcsolódik továbbá a szerkezeti beágyazottsághoz: milyen beszállítói, szolgáltatási és tudásterjedési kapcsolatok épülnek köré? Végül összefügg a dinamikus fejlődési potenciállal is: a jelenben létrejövő jövedelem milyen jövőbeli képességeket és továbblépési lehetőségeket alapoz meg? A hazai hozzáadott érték egyik kérdésre sem ad teljes választ, de mindegyik megválaszolásához lényeges információval járul hozzá.

E ponton kapcsolódik össze a hozzáadott érték kérdése a szerkezeti átalakulás irodalmával. A fejlődés-gazdaságtan klasszikus és újabb eredményei egyaránt arra figyelmeztetnek, hogy a felzárkózás minősége attól függ, képes-e a gazdaság alacsonyabb termelékenységű tevékenységekből magasabb termelékenységűek felé erőforrásokat áttérlni. McMillan és Rodrik (2011), valamint McMillan és szerzőtársai (2014) ezt a kérdést a növekedés szerkezeti minőségéhez kapcsolják; Herrendorf és szerzőtársai (2014) pedig szélesebb történeti és elméleti keretben erősítik meg ugyanezt az összefüggést. A fejlesztéspolitika számára ebből az következik, hogy nem közömbös, milyen tevékenységek bővülnek, milyen jövedelmi és termelékenységi profil mellett, és hogyan illeszkednek a gazdaság egészének szerkezeti fejlődésébe. A hazai hozzáadott érték ebben az összefüggésben azért fontos, mert nem pusztán aktivitást, hanem helyben keletkező jövedelmi tartalmat jelez.

A modern iparpolitika újabb irodalma ezt az érvelést tovább pontosítja. Juhász és szerzőtársai (2024) szerint a mai iparpolitika nem azért indokolható, mert az állam biztosan tudja, mely szektorok vagy technológiák lesznek a jövő nyertesei, hanem azért, mert bizonyos területeken a társadalmi megtérülés meghaladhatja azt a magánmegtérülést, amelyet a piaci szereplők érzékelnek és realizálnak. Ilyenek a tanulási externáliák, a koordinációs nyereségek vagy a képességfelhalmozás esetei. Ebben a keretben a hazai hozzáadott érték szerepe is világosabban kirajzolódik. Nem azért fontos, mert egyetlen számba sűríti a fejlesztéspolitikai bölcsességet, hanem azért, mert segít különbséget tenni a volumen pusztán bővülése és a helyi jövedelem teremtése, valamint a termelékenység javulása között. Nem döntéshozó algoritmus, hanem fontos szelekciós és értékelési szempont.

A kérdés azonban ezzel még nem zárul le. A modern iparpolitika irodalma nemcsak arra figyelmeztet, hogy a fejlesztéspolitika többféle piaci kudarc kezelésére irányul, hanem arra is, hogy e politikák mindig politikai és intézményi korlátok között működnek. Juhász és Lane (2024) amellett érvelnek, hogy az iparpolitika megértéséhez nem elegendő a közgazdasági indokok felsorolása. A politikai hitelesség, az időbeli következetesség hiánya, a hatalmi koalíciók szerkezete és az állami kapacitás problémái ugyanúgy hozzátartoznak a képhez. A fejlesztéspolitika ezért nem steril technikai optimalizálási feladat, hanem olyan kormányzási tevékenység, amelyben a választott indikátorok csak meghatározott intézményi és politikai közegben nyerik el tényleges jelentésüket.

Ebből a szempontból a hazai hozzáadott érték sem tekinthető olyan mutatónak, amely mechanikusan kijelöli a kívánatos szerkezeti irányokat. Fontos közelítő mutatója a helyi jövedelemképződésnek, de csak tágabb értelmezési keretben használható.

Ugyanezt a következtetést erősíti meg Breznitz és Gingrich (2025) elemzése is. Szerintük az iparpolitika eredményessége három, egymással összefüggő feltételhez kötődik: létrejönnek-e a produktív beruházásokat támogató koalíciók; képes-e az állam együttműködni a magánszektorral, de ugyanakkor fegyelmezni is tudja azt; és fennállnak-e a hiteles, hosszabb távú elköteleződés intézményi feltételei? Ez azért fontos a jelen tanulmány szempontjából, mert világossá teszi: a fejlesztéspolitikai értékelés nem merülhet ki sem a bruttó volumenek, sem a hazai jövedelemtartalom mérésében. Azonos hozzáadottérték-teljesítmény mögött eltérő fejlődési pályák húzódnak meg. Az egyik erős hazai kapcsolatokkal, tanulási folyamatokkal és továbblépési lehetőségekkel, a másik gyenge beágyazottsággal és korlátozott fejlődési potenciállal rendelkezik. A mutató tehát jelentős, de értelmezése csak intézményi összefüggéseiben lehet meggyőző.

A globális értékláncok irodalma ehhez további szempontot ad. A Világbank 2020-as jelentése világosan mutatja, hogy a nemzetközi termelési hálózatokba való bekapcsolódás önmagában nem mond eleget a fejlődési pályáról. A döntő kérdés az, hogy az adott ország milyen funkciókat lát el, mekkora hazai értéket képes megtartani, és tud-e nagyobb tudás- és jövedelemtartalmú pozíciók felé elmozdulni (World Bank, 2020). Taglioni és Winkler (2016), valamint az OECD multinacionális vállalatokról és hazai értékláncokról szóló elemzése is ugyanezt a kérdést a beágyazottság és a beszállítói kapcsolatok oldaláról teszik fel: a külföldi tőke és az exportkapcsolatok hatása attól függ, mennyi helyi kapcsolatot, tudásterjedést és közvetett jövedelmi hatást generálnak (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2018, 2019; Taglioni & Winkler, 2016). Innen nézve a fejlesztéspolitika számára nem az a fő kérdés, hogy egy tevékenység önmagában magas technológiai színvonalú-e, hanem az, hogy milyen helyi jövedelmi, kapcsolódási és továbblépési mintázatot hordoz.

Mindezek alapján a hazai hozzáadott érték fejlesztéspolitikai szerepe pontosabban körülírható. Nem alkalmas arra, hogy önmagában eldöntse a fejlesztéspolitikai prioritásokat. Erre sem elméleti státusa, sem mérési pontossága, sem intézményi beágyazottsága nem jogosítja fel. Ugyanakkor fontos indikátora marad a helyi jövedelemképződésnek, a termelékenységi alapoknak és a szerkezeti beágyazottságnak. Nem több ennél, de nem is kevesebb. A kérdés tehát nem az, lehet-e kizárólagos vezérelv, hanem az, hogy milyen korlátok között használható értelmesen. A következő szakaszban ezt vizsgáljuk meg: mely pontokon jogosak a hazai kritikák, és hol vannak le belőlük erősebb következtetést annál, mint amit az érvek valóban elbírnak?

Jogos kifogások, korlátozott következtetések

Az eddigi érvelés alapján a vita tétje pontosabban megfogalmazható. Nem az a kérdés, hogy a hozzáadott érték körül vannak-e mérési, fogalmi és retorikai nehézségek, hanem az, hogy ezekből milyen fejlesztéspolitikai következtetések vonhatók

le. Mihályi Péter tanulmányának érdeme, hogy ezt a problémát élesen veti fel: szerinte a hozzáadott érték fejlesztéspolitikai „iránytűként” való használata bizonytalan elméleti és empirikus alapokon áll (Mihályi, 2026). A jelen szakaszban nem e kifogások létjogosultságát vitatjuk, hanem azt, hogy valóban indokolják-e a fogalom fejlesztéspolitikai leértékelését.

A legerősebb ellenvetés a mérési problémákra irányul. Mihályi joggal mutat rá, hogy a vállalati vagy ágazati hozzáadott érték torzulhat transzferárazás, adóoptimalizálás, amortizációs szabályok és más számviteli eljárások miatt. Ez erős érv a mutató mechanikus alkalmazása ellen. Fejlesztéspolitikai döntéseket valóban nem lehet közvetlenül ilyen adatokra építeni. Ebből azonban nem az következik, hogy a hozzáadott érték mint olyan használhatatlan, hanem az, hogy alkalmazása csak megfelelő módszertani kontroll mellett védhető. A TiVA- és GVC-irodalom éppen abból a felismerésből nőtt ki, hogy a bruttó mutatók torzítanak, és a tényleges hazai jövedelemtartalom csak összetettebb eljárásokkal ragadható meg pontosabban (Johnson & Noguera, 2012; Koopman et al., 2014; Organisation for Economic Co-operation and Development, 2025). A mérési bizonytalanság tehát nem a fogalom elvetése, hanem a körültekintőbb használat melletti érv.

A második probléma fogalmi és részben retorikai természetű. Mihályi és Török (2026) egyaránt arra figyelmeztetnek, hogy a „hozzáadott érték” a gazdaságpolitikai nyelvben gyakran túlterhelt kategóriává válik: egyszerre tűnik technikai mérőszám-nak és legitimáló formulának. Ez a kifogás is indokolt. A gazdaságpolitikai közbeszéd valóban hajlamos technikai pontosság látszatával felruházni olyan fogalmakat, amelyek jelentése valójában kontextusfüggő. Ebből azonban nem következik a fogalom irrelevanciája. Különbséget kell tenni az érték mint nagy elméleti kategória és a hozzáadott érték mint statisztikai-számviteli, illetve fejlesztéspolitikai közelítő mutató között. Az utóbbi nem az értékelméleti viták lezárására szolgál, hanem arra a szerephez, de szakpolitikailag fontos kérdésre válaszol, hogy a gazdasági tevékenységből mennyi új jövedelem keletkezik és marad helyben.

Ehhez kapcsolódik Török módszertani megjegyzése a retorika és a tényleges szakpolitika szétválasztásáról. A „nagyobb hozzáadott érték” sok esetben inkább gazdaságpolitikai szólam, mint világosan operacionalizált döntési szabály. Ez fontos korrekció. Valóban nem mindegy, hogy egy fogalom a döntéshozatal tényleges elveként, az utólagos értékelés nyelvezeteként vagy pusztán legitimáló fordulatként jelenik meg. Ha e különbséget figyelmen kívül hagyjuk, könnyen konstruálunk egy közéleti közhelyből koherens szakpolitikai doktrínát. A levonható következtetés azonban itt is korlátozott. A helyes konklúzió nem az, hogy a hozzáadott érték fejlesztéspolitikai szempontból közömbös, hanem az, hogy retorikai, diagnosztikai és döntés-előkészítő használatát világosan el kell választani egymástól.

A kritika további fontos eleme az ellenpéldákra épül. Mihályi joggal hangsúlyozza, hogy a nagyobb hozzáadott érték és a fejlesztéspolitikai kívánatosság között nincs automatikus kapcsolat: lehetnek kevésbé feldolgozott vagy kevesebb helyi értéket tartalmazó tevékenységek is stratégiaileg fontosak, és lehetnek látszólag több hozzáadott értéket tartalmazó tevékenységek társadalmilag kevésbé előnyösek. Ez az érv azonban csak a leegyszerűsített szabályt cáfolja, miszerint minél több a hozzáadott érték,

annál kívánatosabb az adott tevékenység. A nemzetközi irodalom jellemzően nem ezt az erős állítást védi. Inkább azt sugallja, hogy a magasabb hazai értéktartalom átlagosan gyakrabban kapcsolódik kedvezőbb termelékenységi, jövedelmi és beágyazottsági mintázatokhoz (Juhász et al., 2024; McMillan & Rodrik, 2011; McMillan et al., 2014; World Bank, 2020). Az ellenpéldák tehát a mechanikus *policy*-szabályt gyengítik, nem pedig a mutató korlátozott orientáló szerepét vonják kétségbe.

E ponton válik különösen fontossá Bod megjegyzése, miszerint a fejlesztéspolitika szükségképpen többcélú és helyzetfüggő, ezért nem szervezhető egyetlen indikátor köré. Ha az „iránytű” metaforát szó szerint, kizárólagos vezérelvként értjük, Mihályi kritikája nagyrészt meggyőző. Ha viszont a hazai hozzáadott értéket egy többmutatós fejlesztéspolitikai keret központi, de nem kizárólagos elemeként fogjuk fel, akkor a kritika már nem cáfolja a fogalom érdemi szerepét. A vita tétje így részben magában a metaforában rejlik: nem a hozzáadott érték fejlesztéspolitikai jelentősége kérdéses, hanem az, hogy mennyit várunk el tőle.

A mérési bizonytalanságok, a fogalmi túlterheltség és a retorikai használat problémái tehát jogos kifogások. Ezek azonban nem a hozzáadott érték fejlesztéspolitikai irrelevanciáját bizonyítják, hanem alkalmazásának feltételeit jelölik ki. A helyes következtetés nem a fogalom elvetése, hanem szerepének szűkebb és pontosabb meghatározása. A hazai hozzáadott érték nem alkalmas arra, hogy önmagában eldöntse a fejlesztéspolitikai prioritásokat, de továbbra is fontos indikátora marad a helyi jövedelemképződésnek és ezen keresztül a termelékenységi, beágyazottsági és fejlődési kérdéseknek is.

A kritika legerősebb formája is legfeljebb annyit bizonyít, hogy a hozzáadott érték nem lehet kizárólagos fejlesztéspolitikai vezérelv. Azt már nem, hogy ne volna helye a fejlesztéspolitikai ítéletalkotásban. A következő szakaszban ezért nem a fogalom általános védelmét folytatjuk, hanem azt mutatjuk meg, milyen többdimenziós indikátorkeretben jelölhető ki pontosabban a szerepe.

A fejlesztéspolitikai indikátorkosár: négy kérdés a hazai értékteremtésről

Az eddigi vita egyik tanulsága az volt, hogy a hozzáadott érték körüli nézetkülönbségek jelentős része egy hamis alternatívára épül. Mintha csak két lehetőség volna: vagy a hozzáadott érték legyen a fejlesztéspolitika központi és szinte kizárólagos vezérelve, vagy fosszuk meg minden komoly szerepétől. A modern közgazdasági irodalom nem ezt a választási helyzetet kínálja. Inkább arra ösztönöz, hogy a fejlesztéspolitika céljait és eredményeit több szempont, több mutató és több időhorizont együttes mérlegelésével értékeljük. A helyes kérdés ezért nem az, hogy a hozzáadott érték „jó-e” vagy „rossz”, hanem az, hogy milyen elemzési keretben, milyen más indikátorokkal együtt és milyen döntési célokra használható értelmesen.

Az alábbi indikátorkosár nem mechanikus döntési algoritmus, és nem is pusztán mérőszámok listája. Elemzési és döntés-előkészítési keret, amelynek célja nem az, hogy egyetlen összesített indexet állítson elő, hanem az, hogy fegyvelmezettebbé

tegye a fejlesztéspolitikai ítéletalkotást. A keret négy egymásra épülő kérdésből áll. Először azt kell megkérdezni: mennyi jövedelem marad helyben? Másodsor: milyen termelékenységi alapokon jön létre ez a jövedelem? Harmadszor: milyen hazai kapcsolódásokat épít ki? Negyedszer: milyen jövőbeli képességeket és milyen hosszabb távú korlátokat hordoz? A hazai hozzáadott érték ebben a szerkezetben nem egy a sok mutató közül, hanem az első kérdés központi indikátora, amelyhez a többi dimenzió kapcsolódik.

Az első kérdés tehát a *helyi jövedelemképződésre* irányul. Fejlesztéspolitikai szempontból nem a bruttó kibocsátás, a teljes exportérték vagy a vállalati árbevétel a legfontosabb, hanem az, hogy az adott tevékenységből mennyi új jövedelem marad a hazai gazdaságban. Ezért a keret magja a *hazai hozzáadott érték*. A TiVA-irodalom egyik fő tanulsága éppen az, hogy a bruttó mutatók a globális értékláncok világában rendszeresen eltúlozzák a helyi teljesítményt, míg a hazai értéktartalom közelebb visz a tényleges jövedelemképződéshez (Johnson & Noguera, 2012; Koopman et al., 2014; Organisation for Economic Co-operation and Development, 2025). Ez azonban még csak az első lépés. A magasabb hazai hozzáadott érték önmagában nem dönt el semmit, de azt világossá teszi, hogy a gazdasági aktivitás mekkora része jelent tényleges helyi jövedelemteremtést.

A második kérdés a *termelékenységre* vonatkozik. Nem elég tudni, hogy mennyi jövedelem marad helyben; azt is tudni kell, milyen erőforrás-felhasználással jön létre. A fejlesztéspolitika végső célja nem önmagában a nagyobb jövedelemtömeg, hanem a tartósan magasabb életszínvonal, amely hosszabb távon csak termelékenységjavulásra épülhet. A strukturális átalakulás irodalma éppen arra figyelmeztet, hogy a növekedés minősége nagymértékben függ attól, képes-e a gazdaság magasabb termelékenységű tevékenységek irányába elmozdulni (Herrendorf et al., 2014; McMillan & Rodrik, 2011; McMillan et al., 2014). Ezért a hazai hozzáadott értéket mindig a termelékenységi dimenzióval együtt kell olvasni. Egy tevékenység lehet jelentős forrása a helyi jövedelemnek, miközben gyenge hatékonyságú és alacsony dinamizmust mutat; ilyen esetben fejlesztéspolitikai értéke korlátozottabb.

A harmadik kérdés a *hazai beágyazottságra* irányul. Egy tevékenység jelentőségét nemcsak az dönti el, hogy közvetlenül mennyi jövedelmet termel, hanem az is, milyen kapcsolatrendszer alakít ki maga körül. A nemzetközi értékláncok és a multinacionális vállalatok szerepéről szóló irodalom világosan bemutatja, hogy a fejlődési hatás attól függ, mennyire kapcsolódnak be helyi beszállítók, milyen tudásterjedési csatornák nyílnak meg, és mekkora közvetett multiplikátorhatás jön létre (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2018, 2019; Taglioni & Winkler, 2016; World Bank, 2020). A fejlesztéspolitikai keretben ezért külön kérdésként kell kezelni a helyi input arányát, a hazai beszállítói kapcsolatok mélységét és a közvetett gazdasági hatásokat. A nagy hazai hozzáadott érték önmagában kevés, ha nem épít maga köré szélesebb helyi gazdasági kapcsolatokat.

A negyedik kérdés a *dinamikus fejlődési potenciálra és a korlátokra* vonatkozik. Itt két, egymással összefüggő dolgot kell egyszerre látni. Egyrészt azt, hogy az adott tevékenység milyen jövőbeli képességeket, tanulási lehetőségeket, innovációs tartalmat és komplexebb szerkezeti pozíciókat alapoz meg. Másrészt azt, hogy milyen intézményi,

fenntarthatósági és rezilienciakorlátokat hordoz. A modern iparpolitika egyik alap gondolata, hogy egy tevékenység jelentősége nem merül ki a jelenlegi jövedelemtermelésben; társadalmi értéke részben abból fakad, milyen képességeket épít, és milyen további lehetőségeket nyit meg (Juhász et al., 2024). A komplexitási irodalom ugyan ezt hangsúlyozza más nyelven: azok a tevékenységek különösen fontosak, amelyek sűrűbb és nehezebben másolható képességekészletet feltételeznek (Hausmann et al., 2007; Hidalgo & Hausmann, 2009). Ugyanakkor a jelenlegi jövedelem és képességépítés önmagában nem elegendő szempont, ha a tevékenység erősen környezetszennyező, importfüggő, intézményileg torzított vagy sérülékeny globális láncokra épül. A negyedik kérdés tehát egyszerre vonatkozik a *feljebb lépési potenciálra* és a *fenntarthatósági-intézményi korlátokra*.

E négy kérdés együtt alkotja azt a minimális fejlesztéspolitikai keretet, amelyben a hazai hozzáadott érték helye pontosan kijelölhető. Nem végső válasz, hanem első szűrő. Nem kizárólagos vezérelv, hanem központi belépési pont. A fejlesztéspolitikai döntéshozó számára először azt mutatja meg, hogy mennyi jövedelem marad helyben; ezt követően azt kell mérlegelnie, milyen termelékenységi alapokkal, milyen hazai kapcsolódásokkal és milyen jövőbeli potenciállal, illetve korlátokkal együtt jelenik meg ez a jövedelem. Innen nézve a hozzáadott érték szerepe sem nem túl kicsi, sem nem túl nagy: jelentősége éppen abban áll, hogy összeköti a jövedelmi, a termelékenységi és a szerkezeti dimenziókat, de csak a többi kérdéssel együtt értelmezhető.

A pozitív fejlesztéspolitikai keret ebből következően nem a hazai hozzáadott érték háttérbe szorítását, hanem pontosabb elhelyezését igényli. Jelentősége abban áll, hogy a helyi jövedelemképződés egyik központi indikátora, de csak a termelékenységi, beágyazottsági és dinamikus fejlődési szempontokkal együtt értelmezhető. Innen nézve a vita tétje nem az, hogy a fogalmat védeni vagy elutasítani kell-e, hanem az, hogy meg tudjuk-e szabadítani a túlzott várakozásoktól és a túl gyors leértékeléstől egyaránt.

Zárómegjegyzések

A jelen tanulmány nem azt kívánta bizonyítani, hogy a hozzáadott érték körüli hazai vita egyik szereplője egyszerűen téved, a másiknak pedig maradéktalanul igaza van. A vita jelentősége inkább abban áll, hogy láthatóvá tette: a hozzáadott érték egyszerre statisztikai kategória, fejlesztéspolitikai hivatkozási pont és politikai-retorikai formula. A félreértések abból fakadnak, hogy e szerepek ismétlődően összezsúsznak. Ha e szerepeket nem választjuk szét, akkor a fogalom vagy ködös jelszóvá válik, vagy indokolatlanul veszít szakmai súlyából.

A tanulmány központi állítása ezért tudatosan mérsékelt. A hazai hozzáadott érték nem kizárólagos fejlesztéspolitikai vezérelv, de nem is mellőzhető fogalom. A modern nemzetközi irodalom alapján inkább úgy fogható fel, mint a helyi jövedelemképződés egyik legfontosabb elérhető közelítése, amely a termelékenység, a szerkezeti beágyazottság és a fejlődési potenciál kérdéseihez kapcsolódik (Juhász et al., 2024; Organisation for Economic Co-operation and Development, 2025; World Bank, 2020). Ebből nem az következik, hogy önmagában elegendő volna

fejlesztéspolitikai döntésekhez, hanem az, hogy megkerülhetetlen része marad a fejlesztésről való fegyelmezett gondolkodásnak.

A tanulmány pozitív javaslata ebből következően nem új jelszó, hanem egy egyszerűbb értékelési keret. A fejlesztéspolitikának legalább négy kérdést kell feltennie: mennyi jövedelem marad helyben, milyen termelékenységi alapokon jön létre, milyen hazai kapcsolódásokat épít ki, és milyen jövőbeli képességeket, illetve korlátokat hordoz? A hazai hozzáadott érték e kérdések közül az elsőnek központi indikátora, de csak a többi dimenzióval együtt nyeri el tényleges jelentését.

A tanulmány végső tanulsága ezért röviden így foglalható össze: a hozzáadott értéket nem kell trónra emelni, de nem kell száműzni sem, hanem pontosan ki kell jelölni a helyét. Nem végső válasz, de nem is mellőzhető részlet. A fejlesztéspolitika számára nem egyetlen mindent eldöntő iránytűre van szükség, hanem olyan fogalmi és empirikus keretre, amelyben a helyi jövedelemképződés, a termelékenység, a beágyazottság és a fejlődési potenciál együtt válik láthatóvá. A hazai hozzáadott érték ebben a keretben nem több, de nem is kevesebb, mint nélkülözhetetlen kiindulópont.

Hivatkozások

- Antràs, P., & Chor, D. (2022). Global value chains. In G. Gopinath, E. Helpman, & K. Rogoff, (Eds.), *Handbook of international economics* (5th ed., pp. 297–376). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/bs.hesint.2022.02.005>
- Baldwin, R., & Lopez-Gonzalez, J. (2015). Supply-chain trade: A portrait of global patterns and several testable hypotheses. *The World Economy*, 38(11), 1682–1721. <https://doi.org/10.1111/twec.12189>
- Bod, P. Á. (2026). Iparpolitika, fejlesztéspolitika. Visszapillantás és kitekintés. *Közgazdasági Szemle*, 73(3), 352–365. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2026.3.352>
- Breznitz, D., & Gingrich, J. (2025). Industrial policy revisited. *Annual Review of Political Science*, 28, 329–350. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-033123-020253>
- Hausmann, R., Hwang, J., & Rodrik, D. (2007). What you export matters. *Journal of Economic Growth*, 12(1), 1–25. <https://doi.org/10.1007/s10887-006-9009-4>
- Herrendorf, B., Rogerson, R., & Valentinyi, Á. (2014). Growth and structural transformation. In P. Aghion, & S. Durlauf (Eds.), *Handbook of economic growth* (Vol. 2, pp. 855–941). Elsevier.
- Hidalgo, C. A., & Hausmann, R. (2009). The building blocks of economic complexity. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 106(26), 10570–10575. <https://doi.org/10.1073/pnas.0900943106>
- Johnson, R. C., & Noguera, G. (2012). Accounting for intermediates: Production sharing and trade in value added. *Journal of International Economics*, 86(2), 224–236. <https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2011.10.003>
- Juhász, R., & Lane, N. (2024). The political economy of industrial policy. *Journal of Economic Perspectives*, 38(4), 27–54. <https://doi.org/10.1257/jep.38.4.27>
- Juhász, R., Lane, N., & Rodrik, D. (2024). The new economics of industrial policy. *Annual Review of Economics*, 16, 213–242. <https://doi.org/10.1146/annurev-economics-081023-024638>
- Koopman, R., Wang, Z., & Wei, S.-J. (2014). Tracing value-added and double counting in gross exports. *American Economic Review*, 104(2), 459–494. <https://doi.org/10.1257/aer.104.2.459>

- McMillan, M., & Rodrik, D. (2011). Globalization, structural change and productivity growth. In M. Bacchetta & M. Jansen (Eds.), *Making globalization socially sustainable* (pp. 49–84). International Labour Office and World Trade Organization.
- McMillan, M., Rodrik, D., & Verduzco-Gallo, Í. (2014). Globalization, structural change, and productivity growth, with an update on Africa. *World Development*, 63, 11–32. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2013.10.012>
- Mihályi, P. (2026). Miért nem lehet a hozzáadott érték a fejlesztéspolitika iránytűje? *Közgazdasági Szemle*, 73(2), 125–147. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2026.2.125>
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2018). *Multinational enterprises and global value chains*.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2019). *Multinational enterprises in domestic value chains*.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2025). *Guide to OECD Trade in Value Added (TiVA) indicators* (2025 edition). OECD Directorate for Science, Technology and Innovation.
- Taglioni, D., & Winkler, D. (2016). *Making global value chains work for development*. World Bank.
- Timmer, M. P., Erumban, A. A., Los, B., Stehrer, R., & de Vries, G. J. (2014). Slicing up global value chains. *Journal of Economic Perspectives*, 28(2), 99–118. <https://doi.org/10.1257/jep.28.2.99>
- Török, Á. (2026). Retorikai közgazdaságtan? Megjegyzések Mihályi Péter cikkéhez. *Közgazdasági Szemle*, 73(3), 342–351. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2026.3.342>
- World Bank. (2020). *World development report 2020: Trading for development in the age of global value chains*. World Bank. <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1457-0>